

Nõukogude Dunkirk Tallinnast 1941

Sündmused augustis 1941 aastal, kus oli osaline ka minu vanaisa August Rajalo.

20.augustil kuulutati välja punaste viimane mobilisatsioon kuni 45 aasta vanustele meestele.

Minu vanaisa, August, oli 41 aastane ning ees ootas jälle püssi alla minek, seekord vägisi, võõra riigi eest, kelle vastu sai noore mehena Vabadussõjas Narva all võideldud.

Vanaisa läks **23.augustil** jalgrattaga linna ja nabiti seal patrulli poolt kinni ja viidi kogumispunkti Veerenni koolimajja, kus hoiti kinni Harjumaa mobiliseeritud.

25.augusti hommikul käsutati mehed ritta ja viidi sadamasse suure vana neljamastilise purjeka "Mihkel" peale. Nägime veel, et kõik sadama kraanad ja laod olid mineeritud.

Sadas vihma, ronisime nagu sunnitöölised laevaruumi, milles kogu valgustus oli kolm suitsunud klaasidega tormilaternat.

See oli suur inimmass, kus keegi ei küsi enam, kes nad kõik on. Meie passid ja sõjaväetunnistused on juba aegsasti ära korjatud. Inimesi loetakse nüüd veel ainult arvu järgi, ja kui näeme, kui tihedalt meid laevale koguneb, siis on päris kohane meeldetuletus „loomavedu!". Keegi tähendab: „Teised veavad loomi ka paremini!"

Magasime põranda peal, külj külje kõrval, põlved kurguaukus. Siruli ajada ei saanud, siis nuusutas teine mees teise saapa talla alust. Niiviisi pidime sõitma "paradiisi" Kroonlinna.

Öö veedame sadamas...

26.augusti päeva seisime sadamas ja kuulasime Lasnamäe lahingut, nägime kuidas üks raadiomast pooleks lasti.

Päeva kestel tuuakse "Mihklile" uusi mehi juurde, protesteerime küll, et meil on juba niigi kitsas, kuid kõik see ei aita.

Õhtul kell 7 haagiti kolm puksiiri "Mihkli" ette. Laevavöörist kostub laul "Eestimaa, su mehe meel.", paljud laulavad kaasa. Selle lauluga meie lahkume, sadamasuus näitab keegi Vene sõjalaevalt rusikat.

Meid jäetakse Tallinna reidile- Naissaare, Aegna ja Tallinna vahele. Seal haagiti laev poi külge nagu koer putkaga välja peal, ümberringi miiniväli, mille venelased olid teinud mõni päev tagasi. Eemal Naissaare juures on näha viimse karavani jaoks Tallinna sadamast kogutud laevu. Hakkab silma ka "Suur Tõllu" tuttav kogu, mille pardale olevat paigutatud kohalik punaste koorekiht.

Olime kesk merd. Linn oli poolkaares meie ees Piritast Kakumäeni. Korraga hakkas Pirita poolt tulekahjusi paistma, Kadriorust kostma püssi- ja kuulipilduja praginat.

Tallinn on mitmel pool leekides, tähendab punased põgenevad ja on asunud hävitustööd teostama. Tulekuma aina suureneb, merele paistab see õudsenä. Kostasid plahvatused, Linna veevärk lasti õhku ja Tselluloosi vabrik, nende vahel paistis nagu oleks Lutheri vabrik õhku lastud, aga need olid propsid tuhamäel. Järgnesid järgmised plahvatused, sadam põles kõikide aitadega, Elektri jaam, Balti jaam, sealt edasi Sitsi vabrik, Kopli pitsini tõusid tule- ja suitsusambad. Linn nagu tahtis hukkuda tulle ja suitsu.

Ja meie nagu surmale mõistetud ~3500 meest pidime "Mihkli" pardal seda pealt vaatama, kuidas meie kodud ja omaksed hukkuvad tules ja suitsus. Tule kumad paistavad ka mitmelt poolt Tallinna lähedalt. Mobiliseeritud Harjumaalt püüavad umbes selgitada, kus parajasti põleb. Nende mõtted rändavad oma kodukohta, mis võib-olla on juba varemetes. Harjumaa mehed toodi linna juba mitme päeva eest, nii et neid lahutab teadmatus kodukoha saatusest pikemat aega.

Vaatasime pardal kuni kell 1 öösel, siis väsisid ka minu silmad seda õudust vaadates ja pugusin laevaruumi, kus uinusin kõveras magama. Nüüd on meil ju veel kitsam, paljud peavad ööseks jääma lihtsalt laeva tekile külmetama...

27.august:

Õõ läbi laskis Vene raskeristleja "Kirov" Lasnamäe suunas. Üldse piiras meid merel kuusteist vene sõjalaeva. Väidetavalt langesid "Kirovi" mürsud isegi Raele-Lehmjale, kus asusid sakslased ning sh ka vanaisa karjamaadele (ka minu sünnikodu), see võis olla "Kirovi" asukohast linnulennult ~24km.

Hommikul hakkasid võidukalt Tallinnat ründavad sakslased tulistama Vene sõjalaevu Tallinna reidil, eriti aga nende lipulaeva "Kirovit". Pommitamine kestis kogu päeva ning seejuures selgub, et „Kirov“ on ostustanud tiirelda meie ümber ja läheduses, otsides justkui meie juures varju.

Korduvalt meist üle lennanud Saksa lennukid on muidugi märganud, mis laev see "Mihkel" on. Kui „Kirov“ on meie lähedal, tulistamine justkui vaibub, sakslased hoiduvad meid tabamast, õudne on siiski kui kergesti võib mõni mürsk tabada ka meid, kes oleme jäetud otse sõjalaevade sekka, kuna kõik teised mitte-sõjalaevad on eemal Naissaare all. Paar mürsku lõhkebki meie lähedal, üsna külje all, "Mihkel" võpatab, tunneme korduvalt surmaohtu otsekui käegakatsutavalt.

Kadriorust on äge lahing kuulda. Seejärel hakatakse "Kirovit" pommitama juba Viimsi rannast, kuhu olid asunud saksa patareid. Pomme sadas ette ja taha. Kui laskmine läks ägedaks, tuli "Kirov" umbes 50–100 meetri kaugusele "Mihkli" külje alla varju, olime kui elus lihavall idanaabri lipulaeva kaitseks. Sakslased tahtsid "Kirovit" kindlasti põhja lasta. Tulid kuus lennukit, üks lennuk eraldus meie kohal. Algas põrgulik maru laskmine kõigist vene laevadekahuritest, nagu oleks ilma ots ligidal. Seisin tekil suure poomi all varjus kui korraga laskis lennuk kõhu alt neli suurt pommi lahti meie suunas. Otse üle "Mihkli" masti, otste "Kirovi" külje alla. Kõrgatas neljakordne pommi plahvatus. Üks silmapilk varem oleks neli pommi kesk meie laeva olnud ja silmapilk hiljem oleks lastud "Kirov" põhja. Seejärel läks "Kirov" meist eemale. Kogu päeva lasti teda edasi, pommid lõhkesid ümberringi, olime hirmul, kas õhtut näeme. Nähes täbarat seisukorda, hakkasid vene kiirmootorpaadid suitsukatet tegema Kopli ranna poolt kuni Kadrioru kohani. Jäime suitsu varju kuni õhtuni.

Tulemõll Tallinnas kestab, kogu päeva kestel hõljub Tallinna kohal tihe suits, õudsemaks läheb tulekuma jälle õhtul, mil kogu taevast on sellest värvunud punaseks. Merelt vaadatuna paistab linn veel jubedamana kui eelmisel õhtul. Tulistamine jääb õhtuks harvemaks, „Kirov“ on ikka meie juures, õhtuhämaruses paistab üsna meie lähedal veel ühe teise sõjalaeva kuju.

Heitsime magama, et saagu mis saab. Olime ju kodutud ja ükskõiksed, kas sureme siin või kusagil mujal...

28.augusti hommikul kell 3 äratas meid unest kaks kõva raksatust ja kisa, et “vajume”. Paar meest olid hulluks läinud.

Väljas oli kohutav torm ja ränk vihma sadu. Keegi ei tahtnud välja minna. Läksime kolme mehega tekile. Linn põles nagu õhtulgi. „Kirovit” me enam ei näinud, teisedki Vene sõjalaevad on öösel kas lahkunud või läinud Naissaare juurde, et ühineda viimse karavaniga Kroonlinna.

Kaptenilt järele pärides selgus, et torm oli murdnud poi ankru põhjast lahti. Nüüd triivis torm meid ulgumerele miiniväljade suunas. Ootasime oma saatust. Abi polnud kuskilt loota. Laeval ankrut ei olnud, samuti purjesi. Veepump oli rikkis, millega laevast vett välja pumbatakse. Ühesõnaga – surmalaev. Iga mees ootas määratud saatust, kes nuttis salaja, kes palvetas, kes ohkas.

Hommikul nägime saatuse kätt. Tuul oli keeranud ja laev hakkas triivima Paljassaare maanina suunas. Torm viivutas meid umbes sada meetrit Paljassaare maaninast Tallinna poole madalikule kinni, umbes 300-400 meetrit rannast. Olime pääsenud.

Linnas olid vist sakslased sees. Taganevad venelased kippusid meie laeva, saades vist aru, et sõidame Kroonlinna, kapten seletas, et oleme ise merehädalised ja edasi sõita ei saa.

Umbes kella 3 ajal päeval lahkusid 3 miilitsameest laevast, vene laevade suunas. Saime aru, et ka meie tund on tulnud. Korraga pääses võimas Eesti hümn lahti.

Hakati laevas leiduvatest laudadest ja plankudest parvesi tegema, et maale pääseda. Mehed hüppasid riietega vette, et kaldale ujuda ja paate tuua. Mõnelgi mehel olid ümber mootorratta või jalgratta sisekummid vee peal seismise kergendamiseks (vanaisal olid samuti ujumiseks jalgratta sisekummid risti üle kere).

Leidus kohalikke kalureid, kel olid paadid peidetud. Paari tunni pärast tuli kuus paati. Maale lasti esimeses järjekorras linnamehi, kes tuletõrjuja, kes politseinik, kes sanitar või autojuht. Maale saades algas kohe lahing. Omakaitse tungis peale, venelased Paljassaare varemeil andsid tuld vastu kuulipildujaga. Kuulid vingusid üle pea. Roomasime kõhuli kuulide all ranna äärt mööda linna poole. Mihklil olnud meestest keegi viga ei saanud, venelased alistusid kiirelt.

Sakslased olla juba kell 1 päeval Raekoja juures olnud. Meie maale tulek levis linnas kulutulena. Rahvas tuli omakstele vastu. Rõõm oli kirjeldamatu, pisarad suurest rõõmust, kaelustused, elagu hüüded “Mihklil” pääsenuile.

Sellega siis lõppes ka minu vanaisa Augusti teine sõjakäik, saksa ajal teda enam ei mobiliseeritud.

Õhtul läbi suitseva ja purustatud linna koju Lehmjale jõudes ootas vanaisa aga järgmine kohutav vaatepilt.

Suure armastusega 1934a valminud ise ehitatud palgist elumajast oli alles ainult korsten. Õnneks oli pere kõik elus.

24.augustil tulid hävituspataljoni mehed hoovile ja väitega, et “siin olla sakslasi näha olnud” visati süütepudel kõõgi aknast sisse ja põletati elumaja kogu sisustusega maha, lahingutes heinamaal said tabamuse noor lehm ja siga.

24ndal meie piirkonnas veel sakslasi tegelikult ei olnud.

1949aastani lõpuni elati väikeses saunas kuni uue maja valmimiseni.

1934a:

1949a:

27-28.augustil lahkus Tallinnast Kroonlinna poole 225 laeva ja muud alust ("Mihkel" jäi maha) neist 62 sõitis miinile, sai torpeedo või lennukipommi tabamuse. Hukkus erinevatel hinnangutel 15000-18000 inimest, enamus Juminda miinilahingus, mis on ajaloo ohvriterohkeim meretragöödia.

Kasutatud allikad:

Tuna 3/2005 "1941. aasta augusti lõpupäevad Tallinnas – kaasaegse pilgu läbi" - K.Arjakas

Postimees 11.okt 1941

Vanaisa August Rajalo mälestuskatked